

HERTUG ERNST AF KOBURG-GOTHA OG KAMPEN VED EGERNFØRDE 5. APRIL 1849

Historisk Tidsskrift, Bind 12. række, 4 (1969)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_12rk_0004-PDF/hto_12rk_0004_76448.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=76448>

pdf genereret den : 28/5-2008

tioned Low German translations – should apparently be seen in connection with King Valdemar IV Atterdag's return to Denmark in 1340 with numerous, influential German advisers and supporters. A certain Johannes Svevus is known to have been the abbot of Sorø in 1343.

HERTUG ERNST AF KOBURG-GOTHA OG KAMPEN VED EGERNFØRDE 5. APRIL 1849

AF

HOLGER HJELHOLT

EFTER Danmarks opsigelse af den i eftersommeren 1848 med Tyskland indgaaede våbenstilstand genoptoges krigen den 3. april 1849. Næste morgen modtog kommandørkaptajn F. A. Paludan, chef for linjeskibet »Christian VIII«, ordre om sammen med en nærmere angivet flotille at foretage en demonstration ud for Egernførde, bl. a. ødelægge de to derværende strandbatterier, Nord- og Sydbatteriet. Til flotillen hørte fregatten »Gefion«, dampskibene »Hekla« og »Gejser« samt 3 jagter, der havde et kompagni infanteri om bord – til evt. landsætning. Desuden omtales korvetten »Galathea« og briggen »Mercurius«, som dog ikke direkte havde med foretagendet at gøre. Dettes væsentlige formål var at alarmere fjenden og derved sinke de tyske rigstroppers fremmarch til støtte for den slesvig-holstenske hær.

Tidligt om morgenen den 5. stod »Christian VIII« og »Gefion« for en østlig vind ind mod Egernførde og gav sig i kamp med landbatterierne. Kampens nærmere forløb er fra dansk side beskrevet i generalstabsværket »Den dansk-tyske Krig i Aarene 1848–50«. II (1875), s. 414 ff. Enkelthederne blev allerede klarlagte i krigsretsdommen 1850 over kommandør Garde og kaptajn Paludan (se Departementstidende 27/4 1850 samt Nyt Archiv for Søvæsenet. 2 rk. V (1850), s. 134–176). Her skal kun nævnes, at kl. 12¹/₂ hejste kaptajn Paludan parlamentærflag og sendte en skrivelse til de civile og militære myndigheder i Egernførde med anmodning om fri passage for skibene til at forlade fjorden og trussel om i modsat fald at skyde byen i brand. Våbenhvilen varede flere timer, og først ca. 4¹/₂ fik Paludan afslag på sin henvendelse. Kampen begyndte på ny. »Gefion« blev ilde tilredt og måtte overgive sig, og kl. 6¹/₂ strøg »Christian VIII« flaget. Det var imidlertid kommet i brand, og medens landsætningen af mandskabet foregik, sprang det kl. 8¹/₂ i luften med nogle tilbageværende af besætningen og en del sårede. Vore modstandere havde kun 4 døde i kampen, vi 105, og omkr. 1100 (heraf 50 sårede) faldt i fangenskab.

Generelt sagt var vore modstandere både insurgentarmeen under Bonin og de tyske rigstropper, der var sendt op til undsætning, og hvis fremmarch det, som sagt, havde været demonstrationens agt at sinke. Disse tropper var allerede på march før krigsudbruddet. Overkommandoen over en broget sammensat reservebrigade i rigskorpset fik den 30-årige hertug *Ernst II af Sachsen-Koburg-Gotha*. Hans stab kom til at bestå af den sachsiske oberst Eduard v. Treitschke, fader til historikeren Heinrich v. Tr., samt to andre sachsiske officerer. Brigaden fik til opgave at dække »Slesvig-Holsten«s østkyst, fra Egernførde til Kiel. Den 2. april tog hertugen sit hovedkvarter i det omtrent midtvejs beliggende Gettorf. Da man om aftenen den 4. fik underretning om den danske flotilles ankomst, sendtes bataljonen Reuss til Egernførde, og hertugen førte ved midnat bataljonen Gotha og batteriet Nassau frem til Schnellmark skov. Selv red han til Egernførde for der med de slesvig-holstenske officerer at drøfte byens eventuelle forsvar. I dette kom i virkeligheden fra reservebrigaden kun det Nassauske batteri til at spille nogen rolle. Æren for sejren tilkom de slesvig-holstenske strandbatterier, navnlig Nordbatteriet, hvis chef, kaptajn *Eduard Jungmann*, ganske vist var preusser.

Det blev imidlertid hertug Ernst, der hyldedes som sejrherren ved Egernførde, og som i den følgende tid blev genstand for talløse ovationer. Vel havde han ikke befalingen over de slesvig-holstenske soldater eller batterierne, men i rang var han ubetinget den første. Det var også til ham, kaptajn Paludan ved overgivelsen afgav sin kårde.

I 1851, da Treårskrigen var endt, udgav Jungmann en pjece: »Eckernførde und der 5. April 1849, eine artilleristische Episode aus dem deutsch-dänischen Kriege. Aktenmässig dargestellt«. Fremstillingen går ud på at vise, at det var ham, Jungmann, der var helt og sejrherre, og at hertug Ernsts rolle var uhyre beskedent, da han den meste tid slet ikke var til stede ved kamphandlingerne og intet havde at sige over batterierne eller de slesvig-holstenske tropper. Jungmanns skrift udgaves på ny i 1898 af Ernst Jungmann, der ved nogle tilføjede anmærkninger og et nyt bilag stærkt pointerede Jungmanns enefortjeneste af sejren. Det pågældende nye bilag var en optegnelse af Jungmann i hans efterladte papirer om hertugens forhold. Lykken, hedder det her, vilde, at hertugen og hans adjudant, der om formiddagen havde forladt byen Egernførde og begivet sig ad en lang omvej til Gettorf, om eftermiddagen red tilbage til kamppladsen og ankom netop, da »Christian VIII« overgav sig, således at hertugen kunde modtage Paludans sabel. »Om aftenen var den unge hertug i en feberagtig ophidselse«.

Et noget lignende billede af kampen og de handlende personer tegnede den holstenske gymnasielærer og historiker K. Jansen i sit med

unødige smædeord mod os danske forsynede skrift fra 1870: »Der Tag und die Männer von Eckernförde«.

I 1887 udgav hertug Ernst I. bd. af sit omfangsrige værk »Aus meinem Leben und aus meiner Zeit«. Heri findes en længere skildring af kampen; den gengiver også en del af oberst Treitschkes beretning herom til det sachsiske krigsministerium. Om sin egen andel i kampens resultat udtaler hertugen, at han ingen sinde har overvurderet den, og han anfører uddrag af et brev til broderen, prins Albert, gift med dronning Victoria, skrevet dagen efter. Brevet har, siger han, måske en slags dokumentarisk værdi (»vielleicht eine Art urkundlichen Werths«).

Hertugens fremstilling fik ikke længe lov at stå uimodsagt. Allerede året efter publicerede K. Jansen i »Zeitschrift für die Schleswig-Holstein-Lauenburgische Geschichte« (bd. XVIII. 1888) en længere kritik af hertugens skrift og supplerede desuden sin egen skildring fra 1870 med en række nye dokumentariske oplysninger. Gangen i kampen er, skriver han, så klar, står så fast, er uden for al tvivl, så blot ukyndige kan geråde i uvished: »Wenn nur nicht die Zahl der Unkundigen die grössere wäre!« Jansen frakender hertugen afgørende indflydelse på kampens udfald, men han var, udtaler han, ved Egernførde den højstkommanderende [d. v. s. for rigstroppeperne], yderligere fyrste, derfor er det let at forstå, at uvidenhed og smiger hyldede ham som sejrherren, og det var menneskeligt, at han så lod sig overbevise herom (»Mensch genug war, sich das einreden zu lassen«).

Samme år (1888) recenserede den da unge historiker Friedr. Meinecke hertug Ernsts I. bd. i »Deutsches Wochenblatt«.¹ Han nævnte forskellige urigtigheder i det, således også den, at hertugen ifølge sit brev til broderen selv forhandlede med den danske parlamentær, medens oberst Treitschkes beretning viste, at den slesvig-holstenske artillerikommandant var forhandleren.

Bl. a. med materiale fra oberst Treitschkes efterladte papirer skildrede sønnen, Heinrich v. Tr., kampen i en afhandling i »Historische Zeitschrift« (1896), et arbejde, der blev hans sidste. Kampen havde i sin tid fået både hans tyske og hans sønehjerte til at slå stærkere.

Karakteristisk for Treitschke er hans spot over holstenerne, der ikke tilstrækkeligt værdsætter den ære at være blevet preussere, og som anser sig for rette mønstermennesker at være. Men han konstaterer, at den »slesvig-holstenske« version af kampen stort set er den rigtige. Dog tager han afstand fra Jungmanns og Jansens påstand om, at korvetten »Galathea« deltog i kampen og henviser bl. a. til, at de danske beretninger intet har herom. »Jeg formoder«, skriver han, »at Jungmann i fægtningens tætte krudtdamp har taget fejl, men er gerne rede til at lade

¹ Fr. Meinecke Werke. VII (1968), s. 243.

mig belære om noget rigtigere«. Det må en historiker altid være, men Treitschke behøvede det ikke i dette tilfælde, skønt det i »Zeitschrift« (1896, s. 502 ff.) blev hævdet, at Jungmann og Jansen umuligt kunde have taget fejl! Skibsjournalerne i Rigsarkivet fra »Galathea« og briggen »Mercurius« viser, at de ganske vist d. 4. om eftermiddagen fulgte efter »Christian VIII« ind på Egernførde fjord, men at de tidligt om morgenen den 5., inden kampen, krydsede ud af fjorden for efter ordre at blokere hhv. Kielfjorden og Sliminde.

Treitschke frakender i sin afhandling hertug Ernst militære talenter og gør rede for, hvad han foretog sig den nævnte dag, noget, hvoraf han, mener Tr., sandelig ingen grund havde til at berømme sig. Men »overfloden af ros steg den unge fyrste til hoved, og i hans skabende fantasi dannedes efterhånden det idealbillede af krigsbegivenhederne, som han har nedfældet i sine livserindringer«.

Som det vil fremgå af nedenstående, er denne udtalelse urigtig, idet »idealbilledet« allerede stod hertug Ernst klart dagen efter, da han sendte Albert det brev, som han i sine erindringer kalder af »dokumentarisk værdi«. Tværtimod er idealbilledet blevet mindre glansfuldt i erindringerne under en vis hensyntagen til de i mellemtiden fremkomne danske og slesvig-holstenske skrifter. Skildringen i brevet kan man formode er farvet af ønsket om over for broderen at indtage en heltepositur. Måske kan der tillige i sejrusrusen være drukket lidt rigeligt champagne. Det af hertugen i erindringerne gengivne udtog af brevet er – bortset fra et par mindre ændringer – korrekt. Men brevet, der findes i de engelske kongehusarkiver i Windsor (R. A. W. I 13/11), er adskilligt mere omfattende. Det lyder i oversættelse med mine enkelte steder i skarp parentes satte udråbstegn:

Kære Albert!

Skønt jeg formoder, at du allerede indirekte har fået efterretning om vor glimrende våbendåd, så undlader jeg dog ikke med få linier at give dig meddelelse derom. Overbringeren af disse linier er den holstenske baron v. Heinzen [Heintze, medlem af fællesregeringen], et medlem af statholderskabet, der besad den patriotisme at gå til England på egen bekostning for at bringe dig en officiel meddelelse.

Først ankommet hertil for få dage siden for at formere mit korps fik jeg den 4. om aftenen den underretning, at ved Egernførde var en dansk flotille i sigte og sandsynligvis, da vinden var den gunstig, vilde angribe byen, der ikke er befæstet med skanser, og som på begge sider til den nødvendigste beskyttelse kun har to strandbatterier, der sammen blot tæller 6 haubitser. Byen selv er blot besat af 4 kompagnier holstenske rekrutter og af det for batterierne nødvendige mandskab. Da jeg først fik underretningen om aftenen, så afgik jeg dertil om natten med bataljonen Gotha og Reuss og et Nassau batteri. Jeg anordnede rask alt til forsvaret og udsattes dog først den næste morgen, den 6.

[skal være den 5.] omkring kl. 8 for angrebet. Flotillen bestod af et admiralskib på 84 k., en fregat på 48 k., 4 [2?] brigger på 24 k. og 4 dampere.

Ilden åbnedes samtidigt på byen og de to batterier; det var frygtelig smukt.

Vi holdt os tapper og beskadigede damperne så stærkt, at de allerede efter de to første timer måtte forlade havnen; dem fulgte snart de to brigger, af hvilke den ene brændte kendelig på grund af de glødende kugler, som jeg særlig lod afskyde. Henimod kl. 12 lagde admiralskibet og fregatten sig på 400 skridts afstand foran byen og det ene batteri, nu gjaldt det alt for at hindre en landgang, hvad også lykkedes. Jeg selv udholdt over to timer en kardæskild, hvad der var lidet amusant; engang blev også af en kanonkugle (ved lufttrykket) min hest sammen med mig kastet på jorden. – Kl. halvtio ophørte skibene at fyre, hejste et hvidt flag og sendte en parlamentær til mig, som fremsatte den anmodning, at hvis jeg vilde indstille min ild, vilde skibene forlade havnen. Jeg krævede ubetinget underkastelse, hvad der ikke blev antaget, derimod en våbenhvile på to timer. Ved 4-tiden begyndte ilden igen frygtelig.

Under hviletiden var det lykkedes mig at få opstillet 4 af Nassauernes skyts bag en sandvold tæt foran skibene; de anrettede en frygtelig skade og dræbte halvdelen af skytsbetjeningen. Kl. 6 overgav begge skibe sig (Christian VIII og fregatten Geffion). Kaptajnerne og officererne overrakte mig under troppernes og en tallos menneskemængdes jubel deres kårder; jeg gav dem tilbage til dem og tog det løfte af dem, at de ikke frivillig vilde fjerne sig fra byen. Desværre meldte de mig, at Christian VIII var sat farlig i brand af vore kugler; vi reddede så mange, vi kunde af det fangne mandskab; kl. halvni sprang skibet i luften med henved 150 mand foruden de sårede.

Jeg har aldrig oplevet et sådant syn, skrækkeligt og dog smukt. Jeg vil aldrig kunne glemme det indtryk, som scenen gjorde på mig! – På Geffion vajer allerede det tyske flag.

Jubelen i land er ubeskrivelig og sagen selv en uhørt begivenhed i krigshistorien. Seks [»Sechsen«] sølle pjecer mod 248 [!] holder sig og ødelægger 2 linieskibe på tilsammen 122 [!] kanoner. Gid dette må være den første og sidste våbendåd i denne krig, der lader dette smukke land gå til grunde og ikke tilbagegiver danskerne en plet jord mere. Patriotismen her er uhyre. – Jeg tror, at du kan bidrage meget til at skaffe os freden.

Nu lev vel! Snart skal du igen høre fra mig.

Din tro broder
Ernst H. [hertug?]

Byen Gettorf ved Egernførde 6/4 49.

ZUSAMMENFASSUNG

*Herzog Ernst von Koburg-Gotha
und der Kampf bei Eckernförde 5. April 1849*

IN dem für Dänemark so unglücklichen Gefecht bei Eckernförde den 5. April 1849 nahmen sowohl „schleswig-holsteinische“ Soldaten (der Kommandant der Nordbatterie war Edv. Jungmann) als eine Abteilung deutscher Reichstruppen unter Herzog Ernst von Sachsen-Koburg-Gotha teil. Der letztere wurde als „der Sieger von Eckernförde“ gehuldigt, während Jungmann in einer Schrift von 1851 die Ehre für sich beanspruchte. Im ersten Bande seines Werkes „Aus meinem Leben und aus meiner Zeit“ (1887) erwähnt der Herzog das Gefecht und weist als dokumentarischen Beleg für seine Teilnahme auf einen im Auszug wiedergegebenen Brief an seinen Bruder, den Prinzen Albert, hin. Der Brief wird hier vollständig (in dänischer Übersetzung) gedruckt. Daraus geht hervor, wie der Herzog seine Rolle während des Gefechts aufzufassen wünschte. Die Rolle, die er tatsächlich spielte, sah jedoch anders aus.